

Darko Polšek, Bruno Šagi, Adrijan Štivić (ur.),
*Liberalizam: teorija i povijest jedne ideje. Zbornik
radova povodom 300 godina od rođenja Adama Smitha
(1723. – 2023.)* (Zagreb: Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu, 2024), 160 pp.

Neosporan je utjecaj liberalizma i liberalnih ideja na oblikovanje zapadne civilizacije, a samim time i na suvremeno društvo. Mnoge od liberalnih ideja, ponajprije ideja »nevidljive ruke« na tržištu i načelo *laissez-faire* ekonomije mogu se pratiti unatrag do djela škotskog filozofa Adama Smitha (1723. – 1790.). Povodom 300. obljetnice njegova rođenja objavljen je zbornik radova *Liberalizam: teorija i povijest jedne ideje. Zbornik radova povodom 300 godina od rođenja Adama Smitha (1723. – 2023.)*, urednika Darka Polšeka, Brune Šagija i Adrijana Štivića, s ciljem isticanja Smithove uloge u oblikovanju liberalne misli. U vremenu kada se liberalne vrijednosti često uzimaju zdravo za gotovo, kao da su oduvijek bile samorazumljive te kada su mnoge od sloboda za koje se liberalizam zalaže sve češće predmet preispitivanja i osporavanja, autori okupljeni u ovom zborniku nastoje ponuditi teorijski i povijesni pregled liberalizma. Kroz osam radova, raspoređenih na otprilike sto i pedeset stranica, interdisciplinarnim pristupom obrađuju se ključne teme koje liberalna teorija oblikuje ili na koje može ponuditi relevantne odgovore.

Pitanjem nastanka liberalizma i njegovih korijena bave se autori Filip Šimetin Šegvić i Borislav Grgin. Šimetin Šegvić u uvodnom radu »Uvod: liberalizam u historijskim perspektivama« iznosi različite pa i međusobno suprotstavljene interpretacije pojma »slobode« od današnje kao npr. u Pruskoj (pp. 7–8) čime naglašava složenost definiranja i razvoja liberalizma. Na sličnu tematiku nadovezuje se Borislav Grgin radom »Liberalizam prije liberalizma?« osvrćući se na srednjovjekovnu i ranonovovjekovnu tradiciju koju suvremeni liberalizam baštini. Osim iznošenja izvorišnih točaka i periodizacije razvoja liberalne misli, Šimetin Šegvić također daje pregled sadržaja zbornika sažimajući radove svojih kolega. S druge strane, potonji autor nastoji prikazati kontinuitet liberalne misli, analizirajući povijesne uvjete njihova razvoja. Iako liberalizam kao koherentna teorijska struktura nastaje tek na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, u radu se ističe uloga srednjovjekovnih gradova i obnove robno-novčanih odnosa koji su, kroz djelatnosti poput obrta i trgovine, doprinijeli jačanju trećeg staleža (pp. 22–23). U nastavku rada, Grgin se osvrće na prepreke s kojima se liberalizam morao suočiti u različitim fazama svog razvoja.

Sljedeća tematika u zborniku odnosi se na misli i ideje škotskog filozofa Adama Smitha, istaknutog mislioca koji je djelovao u razdoblju prosvjetiteljstva. Daniel Hinšt u radu »Adam Smith – 300 godina Oca kapitalizma« analizira Smithove knjige *Bogatstvo naroda* i *Teorija moralnih sentimenta*, ističući važnost multidisciplinarnog pristupa u cjelovitom sagledavanju Smithovog intelektualnog nasljeđa (p. 29). Iz *Bogatstva naroda*, Hinšt analizira Smithove ideje poput podjele rada i specijalizacije koje su, prema Smithu, ključne u ostvarivanju ekonomske efikasnosti i produktivnosti (p. 32). Autor također raspravlja o Smithovom pogledu na ulogu i funkciju države te kritizira pojednostavljeno i pogrešno interpretirano shvaćanje brige za vlastiti interes. Smith se na ta pitanja dodatno nadovezuje kroz knjigu *Teorija moralnih sentimenta* u kojoj se bavi pitanjem uzroka i uloge morala. Rad završava promišljanjem utjecaja Adama Smitha na izgradnju suvremenih političko-ekonomskih institucija te ispravkom čestih zablude vezanih uz pojam ekonomske slobode. Nastavljajući u srodnom tematskom okviru, Predrag Bejaković bavi se razvojem poreznih načela u radu »Važnost Adama Smitha u razvoju načela oporezivanja«. Nakon kratkog pregleda stavova Smithovih suvremenika o poreznim pitanjima, autor se detaljnije posvećuje analizi temeljnih poreznih načela koje je formulirao Adam Smith. Nadalje, rad nastavlja razmatranjem interpretacija ključnih mislioca, među kojima posebno ističe Johna Stuarta Milla. Zaključno, autor prikazuje utjecaj hrvatskih autora, uključujući značajne povijesne ličnosti poput Stjepana Radića.

Zbornik, osim što razmatra povijesno-teorijske okvire liberalizma i ulogu Adama Smitha, otvara prostor i za suvremena pitanja na koja liberalizam može ponuditi odgovore, kao i za srodne teme koje ga dotiču. Takav pristup zauzima i Neven Petrović u radu »Ničeano-egzistencijalistički argument za vlasništvo nad sobom«. Autor polazi od tvrdnje da je vlasništvo nad samim sobom (engl. *self-ownership*), odnosno suverenitet nad samim sobom, jedno od temeljnih načela klasičnog liberalizma (p. 75). Ovu ideju liberalizma izazivaju egalitaristički prigovori, osobito oni koji se oslanjaju na misao Johna Rawlsa. Prema Rawlsu, sposobnosti poput inteligencije, ljepote ili snalažljivosti rezultat su tzv. »prirodne lutrije« te su samim time moralno arbitrarne (p. 76). U obrani liberalnog stajališta, Petrović poseže za mislima Friedricha Nietzschea. Nietzschea obično ne povezujemo sa zalaganjem za liberalne ideje no u svom djelu *Radosna znanost* postavlja pitanje bismo li proživjeli svoj život još bezbroj puta (pp. 77–78), odnosno bismo li prihvatili ili voljeli svoju sudbinu, kakva god ona bila. Koncept ljubavi prema sudbini, ističe autor, nije stran ni liberalnim misliocima poput Ludwiga von Misesa koji vjeruje da nijedan čovjek ne zaslužuje svoju slobodu ako je iznova ne osvaja (p. 83). Petrović u radu ističe poveznicu između dvojice filozofa. Kroz rad, autor se dotiče važnih

egzistencijalnih pitanja za naš svakodnevni život. Svi se možemo zapitati, bi li naš život bio kvalitetan ili dobar, ako je proveden u pasivnom djelovanju ili izostankom teškoća.

Završni dio zbornika posvećen je temama koje se bave pitanjima na koja liberalizam može ponuditi odgovore ili koja doprinose dubljem teorijskom razumijevanju same liberalne misli. Adrijan Štivić u radu »Liberalizam u doba ekstrema: komparativnohistorijska analiza teorijskih uvida Ludwiga von Misesa i Edwarda H. Carra« analizira razlike u pristupima liberalizmu i historiografskoj metodi kod Ludwiga von Misesa i Edwarda Carra. Posebno se fokusira na njihovu raspravu o teleološkom nasuprot determinističkom shvaćanju povijesti te na njihove poglede o napretku civilizacije. S druge strane, Bruno Šagi u uvodu rada »H(P/R)SS i Venstre: Hrvatska politika prema danskom uzoru?« razmatra povijesne okolnosti osnivanja seljačkih stranaka u 19. stoljeću. Iako su hrvatska javnost i akademska zajednica dobro upoznate s djelovanjem Stjepana Radića i Hrvatske seljačke stranke, Šagi ukazuje na moguće poveznice između HSS-a i danske stranke Venstre, koja je djelovala u istom razdoblju. Rad se usredotočuje na komparativnu analizu političkih ciljeva i konteksta obje stranke. U konačnici, Darko Polšek se u radu »Libertarijanizam i rat« pita kako bi se liberalni mislioci poput Smitha i von Misesa postavili oko suvremenih vojnih sukoba kao što je Rusko-ukrajinski rat. Nakon što je čitatelju sažeo opća liberalna načela, autor nastoji približiti očekivane, ali i neortodoksne liberalne teorije o ratu i ratovanju. U završnom dijelu rada, Polšek postavlja pitanja o ulozi i naravi rata, kao i dileme zauzimanja strane te predlaže smjernice za budućnost.

Vrijednost ovog zbornika jest što relativno jednostavnim i razumljivim stilom nastoji približiti čitatelju kompleksnu temu liberalizma. Čitatelj se može dublje upoznati s povijesnim kontekstom u kojem se liberalizam formira kao teorija i svjetonazor te je vidljiv utjecaj Adama Smitha na kasnije liberalne autore. Središnje teme radova u zborniku potkrijepljene su citatima klasičnih autora što pojačava uvjerljivost iznesenih stavova nakon čega slijede interpretacije i objašnjenja relevantnih ulomaka. Unatoč kratkoći i povezanosti uvrštenih tema, čini se kako zbornik nije primjeren za prosječnog laika. Od čitatelja se očekuje određena razina predznanja kako bi s jasnoćom mogao pratiti argumentaciju iznesenu u radovima. Sadržaj bi mogla dodatno obogatiti diskusija koja uključuje širu kritičku perspektivu, no imajući u vidu opseg samog zbornika te ciljeve urednika i autora, takav dodatak bio bi poželjan, ali ne i nužan.

Zbornik *Liberalizam: teorija i povijest jedne ideje. Zbornik radova povodom 300 godina od rođenja Adama Smitha (1723. – 2023.)*, predstavlja doprinos razumijevanju liberalnih ideja, s posebnim naglaskom na ulogu i utjecaj Adama Smitha. Autori kroz interdisciplinarni pristup osvijetljavaju raznolike

tematske cjeline, od korijena i teoretskih pretpostavki do suvremenih pitanja. Autori radova unutar zbornika bave se temama i konceptima koje zahtijevaju određeno predznanje, stoga bih ovaj zbornik preporučio čitateljima koji su donekle upoznati tematikom. Posebno je koristan studentima i profesorima, kao i svima zainteresiranima za povijest, filozofiju, ekonomiju i druge povezane znanosti, kojima se nude poticaji za promišljanje. Unatoč tome, relativna jasnoća tekstova pridonosi lakšem praćenju i dubljem razumijevanju liberalne tradicije.

Eugen Golubić